

Kırk Gün Kırk Gece

OSMANLI DÜĞÜNLERİ, ŞENLİKLERİ, GEÇİT ALAYLARI

Metin And 17 Haziran 1927'de İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni (1946), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni (1950) bitirdi. Bir süre İngiltere'de ve Almanya'da bulundu. Yurda dönüşte Kavaklıdere Şarapları'nda yöneticilik yapmaya; bir yandan da müzik, bale, opera, tiyatro ve edebiyat konularında yazılar yazmaya başladı. *Pazar Postası*, *Ulus* ve *Forum* ilk dönem yazılarının yayımlandığı yerlerdir. Rockefeller Vakfı'nın bursuyla bale, opera ve tiyatro eğitimi için New York'a gitti. Bir süre sonra *Forum* dergisini ve yayınlarını yönetmeye başladı. *Ulus* gazetesindeki yazıları 15 yıl boyunca devam etti. Kuruluşundan itibaren Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü'nde otuz yılı aşkın bir süre öğretim görevlisi, öğretim üyesi olarak çalıştı ve 1994'te emekli oldu. Emekli olduktan sonra eski kitaplarının yeni basımları ve yeni kitaplarının hazırlanmasıyla meşgul olan And, 30 Eylül 2008'de Ankara'da öldü.

Uzun yıllar süren radyo programları hazırladı, belgesel film senaryoları yazdı. Geleneksel Türk tiyatrosunun kökenleri, etkileşimleri ve kültürel boyutları üzerinde uzmanlaştı. Batı etkisiyle gelişen Türk tiyatrosunun dönemlerini belgelere dayalı araştırmalarla ortaya koydu. Karşılaştırmalı tiyatro araştırmalarının öncülerinden biri oldu. Bazıları yabancı dillerde olmak üzere 54 kitap, 1500 kadar bilimsel inceleme, tanıtma, eleştiri yazısı ve ansiklopedi maddesi kaleme aldı. Türk Dil Kurumu Bilim Ödülü (1970), Türkiye İş Bankası Bilimsel Araştırma Ödülü (1980), Sedat Simavi Sosyal Bilimler Ödülü (1983), Fransa Hükümeti'nin "Officier de l'ordre des Arts et des Lettres" nişanı (1985), İtalya Cumhurbaşkanı'nın "Şövalyelik" nişanı (1991), Türkiye Bilimler Akademisi Hizmet Ödülü (1998) gibi pek çok ödül ve nişanlar aldı. Metin And üzerine 2007'de, 80. yaş dolayısıyla *Metin And'a Armağan*; "TÜYAP Onur Yazarı" seçildiği için *Metin And: Dokuz Kollu Bir Oyuncu* ve 2011'de açılan "Bir Usta Bir Dünya" sergisi kataloğu olarak *Metin And: Daima Oyun, Her Daim Oyuncu* adlarıyla, M. Sabri Koz tarafından hazırlanan üç kitap yayımlandı. Eski ve yeni birçok kitabı YKY'de basıma hazırlanıyor.

Başlıca Eserleri: *Gönlü Yüce Türk. Yüzyıllar Boyunca Bale Eserlerinde Türkler* (1958), *Kırk Gün Kırk Gece. Eski Donanma ve Şenliklerde Seyirlik Oyunlar* (1959), *Dionisos ve Anadolu Köylüsü* (1962, genişletilmiş yb. 2019), *Bizans Tiyatrosu* (1962), *Kavuklu Hamdi'den Üç Orta Oyunu: Büyücü Hoca-Fotoğrafçı-Eskici Abdi* (1962), *Ataç Tiyatrosu. Ataç'ın Tiyatro Eleştirileri ve Yazıları Üzerine İnceleme* (1963, yb. 1982), *Türk Köylü Oyunları* (1964), *Geleneksel Türk Tiyatrosu. Kukla Karagöz Ortaoyunu* (1969), *Meşrutiyet Döneminde Türk Tiyatrosu (1908-1923)* (1971), *Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu (1839-1908)* (1972), *Oyun ve Bügü. Türk Kültüründe Oyun Kavramı* (1974, genişletilmiş yb. 2003), "Osmanlı Tiyatrosu". *Kuruluşu Gelişimi Katkısı* (1976, genişletilmiş yb. 1999), *Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu* (1977), *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları* (1982), *Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu* (1983), *Geleneksel Türk Tiyatrosu. Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri* (1985), *Türkiye'de İtalyan Sahnesi - İtalyan Sahnesinde Türkiye* (1989, *La Scena Italiana in Turchia-La Turchia Sulla Scena Italiana* adıyla gözden geçirilmiş İtalyanca yb. 2004), *16. Yüzyılda İstanbul. Kent-Saray-Günlük Yaşam* (1993, yb. 2011), *Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitolojisi* (1998, yb. 2007), *Tiyatro, Bale ve Opera Sahnelerinde Kanûni Süleyman İmgesi* (1999), *40 Gün 40 Gece. Osmanlı Düğünleri-Şenlikleri-Geçit Alayları* (2000), *Ritüelden Drama. Kerbelâ-Muharrem-Ta'ziye* (2002), *Osmanlı Tasvir Sanatları 1: Minyatür* (2002, yb. 2014, İngilizce 2017), *Osmanlı Tasvir Sanatları 2: Çarşı Ressamları* (Türkçe ve İngilizce 2018), *Karagöz: Turkish Shadow Theatre* (2019).

METİN AND

Kırk Gün Kırk Gece

Osmanlı Düğünleri, Şenlikleri, Geçit Alayları

Metin And'ın YKY'deki Kitapları:

Ritüelden Drama. Kerbelâ-Muharrem-Ta'ziye (2002) * *Oyun ve Bûgü* (2003) *
Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitolojyası (2007) * *16. Yüzyıldâ İstanbul. Kent*
- Saray - Günlük Yaşam (2011) * *Osmanlı Tasvir Sanatları 1: Minyatür* (2014)
* *Ottoman Figurative Arts 1: Miniature* (2017) * *Osmanlı Tasvir Sanatları 2:*
Çarşı Ressamları (2018) * *Ottoman Figurative Arts 2: Bazaar Painters* (2018) *
Karagöz: Turkish Shadow Theatre (2019) * *Kırk Gün Kırk Gece* (2020) *
Forty Days and Forty Nights (2020)



YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 5708
Sanat - 273

**Kırk Gün Kırk Gece - Osmanlı Düğünleri, Şenlikleri, Geçit Alayları
Metin And**

Kitap editörleri: M. Sabri Koz - Darmin Hadzibegović

Düzeltilen: Serenad Demirhan

Tasarım: Nahide Dikel - İlknur Efe

Kapak resmi: 1720 Şenliği'nde şekerden hayvanlar [Vehbi, TSM A. 3593]

Baskı: MAS Matbaacılık Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Hamidiye Mah. Sığırsu Cad. No: 3 Kağıthane / İstanbul
Telefon: (0 212) 294 10 00 • e-posta: kitap@masmat.com.tr
Sertifika No: 41686

1. baskı: *Kırk Gün Kırk Gece: Eski Donanma ve Şenliklerde Seyirlik Oyunlar* (Taş Yayınları, 1959)
2. baskı: *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları* (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982)
3. baskı: *40 Gün 40 Gece: Osmanlı Düğünleri, Şenlikleri, Geçit Alayları* (Toprakbank, 2000)
YKY' ile 1. baskı: İstanbul, Aralık 2020
ISBN 978-975-08-4878-0

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2020
Sertifika No: 44719

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tırtımı için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılmaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
[facebook.com/yapikrediyayinlari](https://www.facebook.com/yapikrediyayinlari)
twitter.com/YKYHaber
[instagram.com/yapikrediyayinlari](https://www.instagram.com/yapikrediyayinlari)

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

*Günümüzün saraylısı,
değerli sanat tarihçisi, dostum*
Prof. Dr. Nurhan Atasoy'a...



İçindekiler

Sunuş: Şenlikler Yüzyıllar Sonra "Şenlik" Oldu (M. Sabri Koz) • 9
Önsöz • 13

I OSMANLI ŞENLİKLERİNİN GENEL YAPISI

- 1 Şenliklerin Genel Görünümü ve İşlevleri • 21
- 2 Osmanlı Şenliklerinin Gerekçeleri • 33
- 3 Osmanlı Şenliklerinin Yeri - Düzeni - Programı • 55

II OSMANLI ŞENLİKLERİNDE SANATLAR VE GÖSTERİMLER

- 4 Şiir ve Resim Sanatları • 87
- 5 Mimarlık - Dekor - Süsleme Sanatları • 95
- 6 Üç Boyutlu Tasvir Sanatları • 109
- 7 Işık Sanatları • 129
- 8 Dramatik Savaş Gösterimleri • 147
- 9 Sirk ve Gözbağcılık Sanatları • 165
- 10 Musiki ve Dans • 209
- 11 Dramatik Gösterim Sanatları • 241
- 12 Geçit Alayları - Nahıllar - Şeker Bahçeleri • 261
- 13 Esnaf Alaylarında Gösterimler • 299

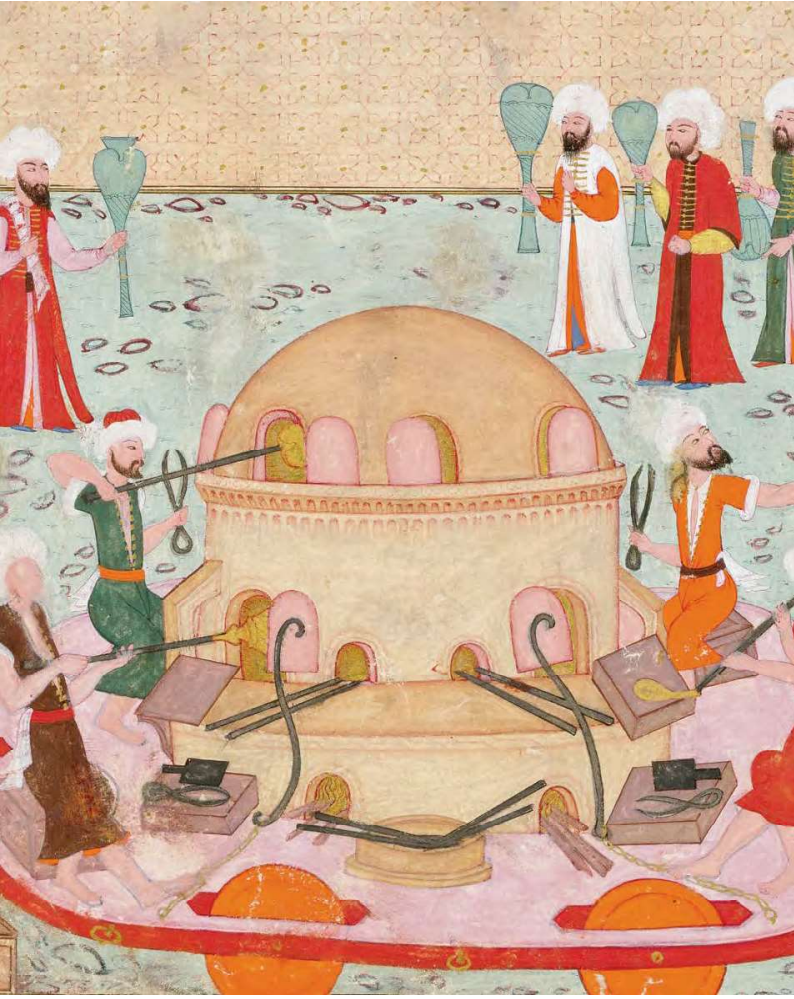
III PARÇALARDAN BÜTÜNE

- 14 Osmanlı Şenlikleri Bütünüyle Nasıl Bir Gösterimdir • 343

Kısaltmalar • 355

Kaynakça • 356

Dizin • 367



Sunuş

Şenlikler Yüzyıllar Sonra “Şenlik” Oldu

M. Sabri Koz

Rahmetli Metin And bu kitap için yazdığı önsözde şöyle başlıyor söze: “Bu, yazarın bu konuda yazdığı üçüncü kitap oluyor. Belki bundan sonra başka kitaplar da yazabilirim. Çünkü Osmanlı şenlikleri, bu çağların Türk teknolojisini, toplum yapısını, siyasal ve ekonomik etkinlikleri ve bu arada çeşitli sanatları incelemek için en elverişli bir alan.” Bu güzel, bilgilendirici ve Metin And tarzı yazıyı, benim mingayrihaddin yazdığım bu yazıdan önce lütfen, mutlaka okumalısınız. Ben onun önsözlerini okumaktan çok hoşlanırım, oralarda gerek kitabı yazarken yaşadıklarına gerekse kitapla bağlantılı olarak dile getirmek istediği öznel gerçeklere rastlamak, hayat hikâyesinin evrelerine tanıklık etmek gibi gelir. İlişki ağlarını, sevdiği insanları tanıır, aldığı ve ettiği yardımları öğrenirsiniz. Yardım ederken, yardım alırken yaşadıklarını öyle güzel anlatır ki yaşadığı olağanüstü heyecanlara sizi de ortak eder.

Bu baskıya böyle bir yazı yazmaya ne gerek vardı diyebilirsiniz. Ben size önce onun yazısını okumanızı özellikle öneriyorum ve şimdi kendi düşüncelerimi dile getiriyorum. Nasıl olsa onun önsözünü okudunuz. Yazayım o zaman: Öncelikli olarak onu uğurladığımız 2008’den sonra yeni baskılarını yaptığımız kitaplarından birçoğuna böylesi kısa yazılar yazmak bir görev olarak bana düştü. Şimdi onun kitaplarının tekrar bas-

kıları için uyguladığı yolu yöntemi paylaşayım sizinle. Bir gün şöyle demişti:

"İlhi bir kitabımın olduğu gibi yeniden basılması arzu etmem. Onları âdetâ yeniden yazar gibi ele alırım, resimler, bölümler, paragraflar eklerim, bir önceki baskıda arzu ettiğim gibi kullanılmamış resimleri editör ya da grafikere yeniden izah eder, alt yazılarını düzenlerim..."

Bugün o yok ne yazık ki, yazdıklarına onun yaptığını yapamam, buna ne hakkım var ne de gücüm yeter. Ancak sağlığında da uyguladığım ve memnuniyetle karşıladığı küçük dokunuşları "onun adına" yapmaya devam ederim. Bu konuda kendimi, hem görevim hem de onunla olan yakınlığım dolayısıyla, rahat hissettiğimi belirtmekle yetiniyorum.

Daha önce okumuş olduğunuz önsözde adları anılan, teşekkür edilen insanlardan hemen çoğu artık aramızda değil. Kitabı ithaf ettiği Nurhan Atasoy Hanım ile teşekkür listesinde yer alan iki sevgili dostumuz Arzu Karamani ve Ersu Pekin için ise uzun ömür, sağlık ve esenlik diliyor, aramızda olmayanlar içinse ruhları şâd olsun diyorum. Bu baskıya görseller bakımından katkıda bulunmuş olan Metin And Hoca'nın dostlarından Ersu Pekin'e yardımlarından ötürü bir kez daha teşekkür etmek boynumun borcudur.

Kitabın YKY için basıma hazırlanmasında dizilmiş metinden ön okumayı yaparak faydalı ve haklı uyarıları beni bir hayli uğraştıran Serenad Demirhan'a katkılarından dolayı teşekkür ediyor, ona bu meslekte başarılar dilerken keşke bana yapacak is bırakmasaydı diyorum. Bunu böyle demekle birlikte, kendisinden beklediğim şeylerin, eğer devam ederse, gelecekte elbette olacağını biliyorum. Okunuşu kuşkulu bazı metinlerdeki yardımlarından dolayı Yücel Demirel'e, daha önce *Minyatür ve Çarşı Ressamları* kitaplarında olduğu gibi bu kitapta da sorularıyla, istekleriyle açık ve örtülü yardımları dokunan çevirmenimiz Feyza Howel Hanım'a ve Metin And kitaplarının İngilizce

baskılarına yaptığımız ortak editörlüklerde çok uyumlu işler çarkardığımız Darmin Hadzibegović kardeşime ayrıca teşekkür ederim.

Bize emanet olarak kalmış elliden çok kitapla konu bütünlüğü taşıyanlardan bir araya getirildiklerinde kitaplaşabilecek binden fazla makalenin her biri için, tekrar baskısı yapılsın yapılmıyın, bir araya getirilsin getirilmesin görülecek pek çok işimiz, küçük dokunuşlar için bizi bekleyen binlerce cümlemiz var. Nitekim elinizdeki kitabın bu baskısında, iki elin parmakları kadar cümleye küçük küçük dokunuşlarda bulunduk.

Aradan geçen yıllar içinde *40 Gün 40 Gece*'nin ana kaynaklarından sürnâmeler ve bazı çok önemli seyahatnâmeler üzerine birçok önemli yayın yapıldı. Metin And, hangi ad altında olursa olsun bu kitabın ilk versiyonlarını hazırladığı yıllarda bu tür kaynak eserlerle ilgili çalışmalar oldukça sınırlıydı. Her birini korundukları arşiv ve kütüphanelerde ve kaleme alındığı dille inceleyerek ya da o dilleri iyi bilenlerden yardım olarak tuttuğu notlar sayesinde yıllar önce planladığını söylediği eserleri zaman içinde yazarken önemli sentezlere vardı, kendisinden sonra çalışacaklara çok keyifli bir uğraş alanı bıraktı. Bu arama ve toplama gayretleri ömrünün sonuna kadar devam ettiği gibi ücretini ödediği birçok dokümanın aramızdan ayrıldıktan sonra ailesine ulaştığını da yakınlığım ve görevim gereği biliyorum.

Bu kitabın ana kaynaklarındaki sürnâmelerin çoğunun metinleri, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*'nin güvenilir bir transkripsiyonu, yabancı seyyahların eserlerinin kullanılabilir çevirileri, Osmanlı tarihlerinin bilimsel yayımları, konuyla doğrudan ilgisi ve kaynaklığı bakımından da küçümsenemeyecek bir zenginlik olan "Sürnâme" yayını bugün artık elimizin altında. Rahmetli Mehmet Arslan'ın sekiz cilt altı kitaptan oluşan *Osmanlı Saray Diğünleri ve Şenlikleri* (2008-2011) adlı külliyyatı bu kitabın daha mükemmel hâle getirilmesinde birçok faydalar sağlamıştır.

Metin And, Osmanlı şenliklerini gösterim ve el sanatları bakımından incelerken büyük bir uygarlığın, yüzyıllar boyunca geliştirdiği sanatsal geleneğe, sürekliliğe ve uluslararası anlamda gördüğü ilgiye dikkati çeken bir öncü rolünü oynadı. Gösterim sanatları tarihine, sanat ve uygarlık tarihi konularına yeni çalışma alanları kazandıran Hocamız, seveerek kaleme aldığı eserleriyle büyük bir ailenin reisi, bu

aileye mensup eserlerin sorunlarına onların gelecekte alacağı biçimlere yön vermeye hazır bir hizmet erbabıydı. Onu çok özleyiyor ve içimizde çok sessiz ve ağır yürüyüşlerle odalarımıza dalıverecekmiş, bizlere özel olarak hazırladığı sürprizleri, süslediği fotoğrafları verecekmiş hissiyle yaşıyoruz.

Acıbadem, 11-16 Eylül 2020



Önsöz*

Metin And

Bu, yazarın bu konuda yazdığı üçüncü kitap oluyor. Belki bundan sonra başka kitaplar da yazabilirim. Çünkü Osmanlı şenlikleri, bu çağların Türk teknolojisini, toplum yapısını, siyasal ve ekonomik etkinlikleri ve bu arada çeşitli sanatları incelemek için en elverişli bir alan.

Konuya ilgi duymam kırk yıl öncesine gider. 1959 yılında Türk dansları üzerine Amerika'dan bir kitap siparişi almıştım. Bu kitabın hazırlığı sırasında şenlikler ilgimi çekti, hemen çalışmalara başladım. Büyük bir çabukluk içinde Türkiye'deki kaynaklardan yararlandım. Güzel bir rastlantı, aynı yıl İngiltere ve Fransa'ya çağırılmıştık. Oralara giderken yolun üzerindeki Viyana'ya da uğradım. İki aya yakın bir süre bu üç Avrupa başkentindeki kitaplık ve belgelerde konuyla ilgili kaynakları taradım. Viyana'da bizim için çok önemli olan 16. ve 18. yüzyıllardan yüzlerce kaynakla Türkiye'ye döndüm ve kitap aynı yıl *Kırk Gün Kırk Gece* adıyla yayımlandı; ilgi gördü ve kısa sürede tükendi. *Kırk Gün Kırk Gece* kısa sürede hazırlanmış, ama severek yapılmış olağanüstü sıkı bir çalışmanın ürünüdür. Şenliklere, daha çok seyirlik açısından yaklaşılmaktadır. Bu kitap yayımlandıktan sonra konuya ilgi azalmadı, arttı. Bu arada bu kitabın başka incelemeleri isteklendirmek gibi önemli bir katkısı olduğunu da söyleyebilirim: Üç büyük şenlik üzerine üç monografi hazırlandı. Bunlardan, 1582 Şenliği üzerine olanını hazırlayan, Amerika'da Ohio Devlet Üniversitesi

* 2000 yılında Toprakbank tarafından yayımlanan genişletilmiş edisyon için yazılmıştır.

Tiyatro Bölümünün yardımcı Profesörlerinden Elliot Stout bir doktora tezi konusu ararken, aynı üniversitede Osmanlı Tarihi dersleri veren Profesör Sydney Fisher'ın kitaplığında *Kırk Gün Kırk Gece*'yi görmüş, ilgilenmiş, Profesör Fisher'ın yardımıyla kitabımın içeriğini öğrendikten sonra kitapteki şenliklerden 1582 Şenliğini doktorası için konu olarak seçmiş, sonra bana yazarak yardım istemişti. Ben de sürekli olarak kaynak gösterdim, sorularını cevapladım. Ayrıca 1966 yılında iki ay Amerikan üniversitelerindeki tiyatro bölümlerini incelemek için yaptığım yolculukta Columbus'taki Ohio Devlet Üniversitesi'ne uğrayarak iki gün bu doktora adayının sormak istediği birçok soruyu aydınlatmış. Aynı yıl Elliot Stout *The Sür-i Hümayun of Murad III. A Study of Ottoman Pageantry and Entertainment* başlıklı tezini başarıyla bitirdi, tezinden bir tane bana gönderdi, en başında bana yardımlarım için teşekkür ediyordu. Çalışmasının yüzde yüze yakın bir kesimi de *Kırk Gün Kırk Gece* ile daha sonraki yayınlarımda kullandığım kaynaklar üzerine kurulmuştu.

Aynı yıllarda Amerika'da Michigan Üniversitesi'nde bir başka doktora öğrencisi, Bayan Esin Atıl, 1720'leki şenlik üzerine bir doktora tezi hazırlıyordu. O da *Kırk Gün Kırk Gece*'yi okumuş olduğundan mektupla bana başvurdu. Elimden geldiğince ona da yardım etmeye çalıştım. Ancak Esin Atıl'ın çalışması daha çok sanat tarihi açısından Levni'nin bu şenlik üzerine yaptığı minyatürlerin incelenmesini, bu nedenle kendisine yardımlarım daha sınırlı oldu. Esin Atıl, *Surname-i Vehbi: An Eighteenth Century Ottoman Book of Festival* başlıklı tezini başarıyla bitirdi. Esin Atıl, yaklaşık 25 yıl Washington'daki önemli bir İslâm eserleri müzesi olan Freer Gallery'nin ve Arthur Sackler Müzesi'nin yöneticisi, ayrıca çeşitli kitapları, incelemeleriyle, düzenlediği sergilerle İslâm sanatı alanında kendini bilim çevrelerine kanıtlamış en önemli uzmanlardan biri olmuştur. Esin Atıl da tezinin başında yardım ve gösterdiğim ilgi için teşekkür ediyordu. Bu teşekkür, benden çok *Kırk Gün Kırk Gece*'yeydi.

Üçüncü olarak Profesör Özdemir Nutku da üçüncü önemli şenlik 1675 Şenliğini seçip *IV. Mehmet'in Edir-*

ne Şenliği başlığıyla 1972 yılında yayımlanan kitabımın başında şöyle yazıyordu: "Bu incelemeye başlamamda bana cesaret veren, beni destekleyen, değerli düşünceleriyle beni aydınlatan ve kütüphanesini bana açan Dr. Metin And'a... en içten teşekkürlerimi iletmeyi bir borç sayarım."

Kırk Gün Kırk Gece yayımlandıktan kısa bir süre sonra tükendi; yazarı olarak bende bile tek bir nüsha kaldı. Zaman zaman kitap müzayedelerinde satıldığını duyuyorum. Burada çoğu minyatür olan doksan resim yer almıştı, ama hepsi siyah-beyazdı. Oysa özellikle minyatürlerin renkli olması en çok istediğim bir şeydi. Aradan geçen 23 yıl içinde ne zaman kitaplıklarda çalışsam bununla ilgili kaynakları taramaktan geri durmuyorum. Bu yıllar içinde çok önemli malzeme topladım. 1982 yılında Kültür Bakanlığı'nda yayınlardan sorumlu bir görevli *Kırk Gün Kırk Gece*'nin Bakanlıkça yeni baskısını yapmak istediklerini belirtmişti. Ben ise bu kitabın çok kapsamlı, değişik bir biçime dönüştüğünü, basılacaksa bu yeni biçiminde ve renkli resimlerle olursa önerilerini kabul edeceğimi söyledim; kabul ettiler. Gerçi içimde Kültür Bakanlığı ile iş yapmaktan bir huzursuzluk duyuyordum. Sonra bu duygumda ne denli haklı olduğumu anladım.

Kitabı aynı yıl teslim ettim. Birkaç hafta Bakanlık'ta kaldı, sonra kitabı basacak olan Meteksan Basımevi'ne götürmek ve orada gerekli açıklamaları yapmak üzere metni bana geri verdiler. Evde metne baktım, her sayfa çiziklerle, el yazısı birtakım eklerle doluydu; metnimi olduğu gibi Türkçeden Osmanlıcaya dönüştürmüşlerdi. Üstelik terim niteliğinde Türkçe sözcüklerin yerine, yanlış biçimde kendi uydurdukları sözcükleri yerleştirmişlerdi. Bu bakanlığın başına hangi bakan gelirse bir yaz-boz karmaşasıyla her şey değişir. Sol eğilimli bir bakansa "ulusal kültür", "evrensel kültür" nakaratını yineler; milliyetçi bir bakansa "milli kültür"den dem vurur, benim kitabımın başına geldiği gibi, Türkçe metinleri Osmanlıcaya dönüştürer, hem de yanlış biçimde. Bunun üzerine sabaha kadar süren yorucu bir işe giriştim, metnimi yine eski biçimine çevirdim ve ertesi

günü Meteksan'a götürdüm. Orada yaşlıca bir bilgisayar dizicisi vardı. Beni de çok seviyormuş, on gündek uzun bir metni yanlışsız olarak yazdı; öyle ki kimi yerde kırmızı kalemle kendi düzeltmelerini koymuş, "haddim olmadan" diye özer diyor, istemezsem eski hâline getirebileceğini söylüyordu. Oysa hepsinde haklıydı, kiminde cümle düşüklüğü vardı, kimi cümlede aynı sözcük iki kez kullanılmıştı. Bunun dizgisinin bir nüshası Kültür Bakanlık'ına gönderilmiş. Oradaki yetkili telefonda telaşla metnin nasıl değiştiğini anlamadıklarını söyledi. Banu benim yaptığımı, eğer beğenmiyorlarsa metni geri çekeceğimi, kitaptan vazgeçeceğimi söyledim. Bir iktidar içinde kalmıştı. Bir yanda, dili değiştirmek için ellerinde bir tüzük varmış, bu bozulmuş oluyordu; öte yandan basımevi ile anlaşmayı tek taraflı olarak bozmaktan Bakanlık sorumlu oluyordu. Sonunda aramızda bir uzlaşmaya vardık. Ben, örneğin "hayat" yerine "yaşam" demeyecektim, buna karşın terim niteliğinde olan ve Bakanlık'taki kurulun yanlış uydurduğu sözcükler yerine benimkiler kullanılacaktı. Sonunda kitap baskıya girdi. Bu kez de bir başka sorun çıktı, renk ayarında kullanılan bir parça bozulmuştu, o zamanlar bu parça yurt dışından getiriliyordu. Ben bekleyeceğimi söyledim, ancak basımevinin Bakanlık'la anlaşması gereği gecikme olursa basımevi bir ceza ödeyecekti, böylece bozuk parça ile devam edildi. Sonuçta bozukluktan önceki resimler fena çıkmadı, buna karşın bozukluktan sonrakilere çok kötüydü. İşte *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları* adlı kitabımın serüveni.

Bol ve iyi basılmış renkli resimlerle üçüncü bir kitap yazmak istiyordum. Birincini kitaptan kırk yıl, ikinciden on yedi yıl sonra bu üçüncü kitap yayımlandı. Bu da benim çok önem verdiğim Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 700. yıldönümüne rastladı. Zaten bu önemli yıldönümü için birkaç kitabım daha çıktı ve çıkacak. Birincini kitabımdan adımı ve birtakım kaynakları aldım, ikinci kitabımdan daha büyük ölçüde yararlandım, ancak bu üçüncünün en önemli özelliği çok sayıda renkli resimleri ile tasarrufların ve düzeninin bu işin en büyük ustası, Ersu Pekin'in elinden çıkması oldu.



Şenlikler başka konuların incelenmesi için de kullanılabilir: Toplum yapısı, giyim kuşam, toplumun çeşitli katmanlarının ilişkileri, yemek, protokol gibi... Osmanlı şenliklerine her incelemcinin ilgisine göre değişik yaklaşımları olacağı kuşkusuzdur. Bir örnekle bunu gösterebilirim. *Kırk Gün Kırk Gece* yayımlandığında değerli gazeteci ve oyun yazarı Cevat Fehmi Başkut *Cumhuriyet* gazetesindeki köşesinde kitap üzerine bir yazı yazmıştı. Kitabın çıktığı 1959'da hükümet Ankara ve İstanbul'da yolları genişletmek için binaları kamulaştırıp yıktırıyor, kamulaştırma ödeneklerini almayan mal sahipleri de sürekli yakınıyorlardı. İşte iyi bir gözlemci olan Cevat Fehmi Başkut köşesinde *Kırk Gün Kırk Gece*'yi överken konunun bu yanı ile de ilgilenmişti. Çünkü kitapta, ileride ayrı bir bölümde açıklanacağı gibi, dev boyutlu nahılların İstanbul'un dar sokaklarından geçirebilmesi için evlerin, dükkânların saçaklarının, cumbalarının, ön yüzlerinin yıkılması gerekiyordu. Ancak bunlar yıktırılırken mimar ve yazmanlar yıkılacak yerlere gidiyorlar, ileride bunların onarılması için gerekli parayı yerinde hesaplayarak mal sahiplerine sığacı sığacı ödüyorlardı. Bir başka deyişle, kamulaştırma ile ödeme eş zamanında oluyordu. İşte Cevat Fehmi Başkut, Cumhuriyet dönemi Türkiye'sindeki uygulamayı Osmanlılara göre geri ve adaletsiz buluyordu. Bu bakımdan Osmanlı şenlikleri her ilgi alanı için eşsiz bir kaynaktır. Bu kitapta da yer yer değinildiği gibi, Türklerin teknoloji tarihiyle ilgilenenler bile aradıklarını yine şenliklerde bulabilirler. Nitekim şenliklerin bu çok yönlülüğü nedeniyle bu kitabın dışında konunun başka yüzlerini ele alan kitaplar hazırlamaktayım.

17. yüzyıl Fransız kadın romancısı Madeleine de Scudéry, kardeşi George ile bir dizi tarihi roman yazmıştı. Bunlardan 1641 yılında, ilki olan *Ibrahim, ou l'illustre Bassa* romanı, adından da anlaşılacağı gibi Türkiye üzerineydi. Romanın başlarında görgü tanıklarına ve tarih kitaplarına dayanarak 1582'deki III. Murad'ın şehzadesi III. Mehmed'in sünneti için tarihin belki hiçbir çağında görülmemiş bir görkemlilikte ve elli günü aşkın şenliği yer almaktadır. Şenliğin tarihi, romanın geçtiği döneme

uymamakla birlikte bu kitapta üzerinde en çok durulan bu şenliği tanıdığımızda hem Scudéry'nin romancı kurgu ve yapıntı gücü, hem masalların sonundaki "kırk gün kırk gece" tekerlemesindeki düş dünyası da şenliğin gerçekleri karşısında sönmektedir.

Yüzyılın elektronik ve uzay çağında bir şehzadenin sünneti ya da daha henüz beş-altı yaşındaki bir sultanın düğünü için bunca harcama, bunca savurganlık gereksiz bulunabilir. Oysa bunlar kitap boyunca incelemek fırsatını bulacağımız gibi yüzeyde bir gerçektir. Gene bu incelemede şenliklerin bir toplum içinde çok önemli işlevleri yüklediğini göreceğiz. İkinci kitabı İstanbul'da yazdığım sıralarda İngiltere'de Prens Charles ve Lady Diana'nın düğünleri gazetelerde, TV'de dünya kamuoyunu ilgilendiriyordu. Herkes, bu arada çeşitli devlet başkanları, başbakanları Londra'ya akın akın gidiyor, armağanlarını götürüyordu. Bizden de Başbakan ve eşi Türkiye'yi temsil etmiş Türk ulusu adına armağanını sunmuştu. Kraliçe II. Elizabeth çağında olan bu düğün, yine 1582 Şenliği'ne ve Kraliçe I. Elizabeth'e çağrışım yapmaktadır. 1582 Şenliği'nde belli başlı devletlerin tümünün temsilcisi olmasına karşın İngiltere'ninki yoktu. Gerçi şenlikten bir yıl önce İngiliz Elçisi William Harborne, The Levant Company için imtiyaz almış, ancak Fransızlar bu imtiyazı kaldırmayı başarmışlar. 1583'te yine imtiyaz sağlanmıştı. Şenlikte Kraliçe'nin temsilcisinin bulunmamasının nedeni ise Kraliçe I. Elizabeth'in şenliğe değerli armağan göndererek para harcamaktan kaçınması olarak gösterilmektedir. I. Elizabeth'in Türkiye'ye göndermekten kaçındığı armağanı Kraliçe II. Elizabeth Türk Başbakanından alıyordu. Söz konusu Prens Charles ile Diana'nın düğünü dünya kamuoyunu haftalarca ilgilendirdi. Dergiler konuyu kapaklarına koydular, bu olayın anısına pullar basıldı, çeşitli hatıra eşyalarının satışlarından milyonlar kazanıldı, buna benzer pek çok yararlar sağlandı. TV'ler kilisedeki töreni, geçit alayını, gece düzenlenen fişek gösterimlerini tüm dünyaya gösterdiler.

Kırk Gün Kırk Gece'den bu üçüncü kitaba kadar pek çok dost ve meslektaşın yardımlarını gördüm. Önceki

kitaplarda onlara yardımları için teşekkür ettiğim için burada hepsinin adını anmayacağım. Ancak en önemli yardımı gördüğüm bir iki kişinin yine adlarını anmak istedim. *Kırk Gün Kırk Gece*'nin hazırlığında Osmanlıca metinlerin okunup anlaşılmasında Milli Kütüphanecinin eski müdürü Dr. Müjgan Canbur'a, otuz yıl öncesinde konuyla ilgili kaynaklara dikkat çeken, ayrıca 1675 tarihli Edirne'deki şenliğin görgü tanıklarından Dr. Covel'in British Museum'daki yazma metninin mikrofilmlerini sağlayan Londra Üniversitesi Profesörlerinden V. I. Ménage'a, Almanca metinlerin okunmasında, ayrıca ki-

tabın yazımında değerli yardımları için Dr. Ayşe Selen'e, 1981 yılında konferanslar vermek için gittiğim Madrid Üniversitesi Profesörlerinden José Barral'a, konuyla ilgili İspanyolca kaynaklara ilgimi çektiği için, fotoğraf işleminde yardımları için Prof. Dr. Gürbüz Erginer'e, ama en önemlisi kitap baskıya girmeden önce titiz bir çalışmayla metni inceleyen, profesyonel editör dostum Arzu Karamani'ye, hep en güzel arayan, bu konudaki ustalığı ile kitabı bir sanat eseri düzeyine getiren dostum Ersu Pekin'e çok şey borçluyum.

Sağ olsunlar.



I

Osmanlı Şenliklerinin Genel Yapısı



1 Şenliklerin Genel Görünümü ve İşlevleri

Şenliklerin ilk insanın günümüze dek toplum içinde çok önemli bir yeri olmuştur. Şenlikler, öncelikle takvime bağlı olan ve olmayan diye iki ana kesime ayrılabilir. Eski şenlikler daha çok takvime bağlıydı. Hayatın tarım, hayvancılık ve avla sürdüren insanın doğayla uzlaşmasında takvime büyük gereksinimi vardı. Bu çalışmada ele alınan Osmanlı şenliklerinin takvimle ilişkisi yok gibidir. Ayrıca İslâm'ın zorladığı aya bağlı takvim de eski anlamında bir takvim sayılmaz, çünkü güneş takvimine göre durağan noktaları yoktur. Günümüzde Anadolu köylüsü üç çeşit takvim kullanmaktadır: Resmî takvim, dini günler için ay takvimi, bir de birincisi gibi güneşe bağlı fakat içinde yeni yılların ve doğayla ilgili çeşitli dönüm noktalarının bulunduğu geleneksel takvim [And⁹⁹, 102-109]. Konumuz olan Osmanlı şenliklerinde durağan olan güneş takviminin gözetildiği tek şenlik Nevruz'du. Bu arada 18. yüzyıldaki lüle şenliklerini de bir ölçüde bir ilkbahar karşılaması şenliği gibi görebiliriz.

Şenliklerin içinde düzen ve düzensizlik, kutsal ve din dışı karşıtlığı buluyoruz. İnsan hayatı da akla dayanmayan, sınırlanmayan şiddetle belirlenen, çalışma ile sınırlı ve akla dayanan bir karşıtlık gösterir. Buna Apollon-Dionisos karşıtlığı da diyebiliriz. Bir yanda hayal gücünün özgürlüğü, coşkulu şiddet, giderek kurumlaştıkça dinginlik, şiddetin yok olması, tutkuların yüceltilmesine dönüşür. Şenlikler giderek tören niteliğini kazanırlar,



18. yüzyılda bir donanma gecesi gösteren gravür. [VNB Cod. 8626]

daha çok seyredilen bir gösterim, bir sanat olayı durumuna gelirler. Bunun karşısı Dionisos gibi düzeni altüst eden yabansılık, düzensizlik, sarhoşluktur. Şenlik bu iki aşırı ucun dengelenmesidir. Şenliğin özünü oluşturan ve ona canlılığın veren, aslında onun bu Dionisos yanındır. Bu olmayınca şenliğin canlılığı, bedensel ve hayal ürünü oyunların doğallığı yitirilir, şenlik yoksullaşır.

Aşağıda gösterileceği gibi zamanla şenlikler, önemli işlev ve amaçlarından uzaklaşarak başka amaçları içeren, daha çok oyalanma, eğlence ve sanat görünüşleri ve işlevleri kazanmıştır. Ancak gene de bir ölçüde köken-şenlikleri diyebileceğimiz eski şenliklerin izlerini korumuşlardır. Bu bakımdan konumuz olan Osmanlı şenliklerinde bunların daha çok korunmuş olduğunu görüyoruz. Bunu anlamak için eski şenliklerdeki birtakım temel görünüşler üzerinde durulması kaçınılmaz olmaktadır.

Törenle şenlik arasında önemli bir ayrım vardır. Bu ayrımın bir niteliği de, törende bir toplumun tüm üyelerinin katılmayıp önemli bir kesiminin seyirci gibi edilemeleridir. Töreni daha çok seçkin bir grup düzenler, hazırlar, bunlar bu toplumun sorumlu kişileridir. Oysa eski şenliklere herkes etkin biçimde katılırdı. Şenlikler, kültür düzeninin ve baskılarının kaldırıldığı, geçici bir

süre için dizginlerinden boşalmış bir enerji ve büyük bir savurganlığın, başboşluğun hüküm sürdüğü bir toplu yaşantıdır. Bu, buhar kazanındaki güvenlik supabı gibidir. Sağaltıcı bir işlevi vardır. Şenliklerin eski ritüellerin özellikle takvime bağlı olanlarının bir kalıntısı olduğu ileri sürülebilir. Yaklaşık 1540 yılından günümüze kadar Londra belediye başkanının bağlı olduğu esnaf loncasının düzenlediği geçit alayının kökeni, bir yaz şenliği olan Vaftizci Yahya Şenliğidir. İngiltere'de yaz dönümü şenliğini hazırlamayı belediye başkanının bağlı olduğu esnaf loncası yükleniyordu. Yıllık belediye başkanı geçit alayı ise kasımda oluyordu. Çünkü 1538'den sonra bu törenin yaz dönümünde yapılması sona ermişti.

Köken-şenliklerinin bir iki temel işlevini daha sonraki şenliklerde de buluruz. Bunlar üçtür:

A) Ekonomik işlev. Harcamana ve savurganlık. Köken-şenlik, genel olarak tüm toplum hayatının düzenleyicisidir. Üretimde bir birikim olmaktadır. Eski toplumlarda gerek mal birikiminde, gerek enerji birikiminde bir dengeleme işlevi vardır. Geçici sürelerde her iki birikimin dengelenmesi için harcanması, tüketilmesi zorunlu görülmektedir. Bu tüketim, bir yok edilse kadar varabilir. Üretici olma-

yan bir harcamana bireye ve topluma bir güçlülük duygusu, bir üstünlük sağlar. Yağma bir bolluk duygusu yaratır. Kimi şenliklerde kan dökülmesi, kurban etme de gene bu savurganlığın sonucudur. Bu savurganlığın en ilginç Kuzeybatı Amerika'nın kızilderililerinde görülen potlaç geleneğidir. Büyük bir eli açıklıkla yapılan harcamalarda hasmın küçük düşürülmesi, ona meydan okuma, onu da benzeri davranışa zorlama eğilimi görülür. Öteki de aşağıda kalmamak için benzeri savurganlığı gösterir. Gene potlaçın görüldüğü Kuzey Batı Amerika kızilderililerinde köyün ateşe verilmesi, kayıkların kırılmasına varan aşırılıklar görülür. Bu, mal varlığı birikiminin, şaşkırtmak, ezip geçmek amacıyla yok edilmesidir (Bataille, 39-40). Bu eylemi yapanı onurlandırır, ona saygınlık kazandırır. Bu, ayrıca toplumun mal varlığının yenilenmesine yol açacak kayıpların değerlendirilmesidir. İnsanoğlu, bu eylemiyle evrenin sınırsızlığıyla, sahip olduğunun sınırlılığını dengelemektedir. Potlaç bu bakımdan dini kurbanın bir benzeridir; Bir yenileniş eylemidir. Ayrıca kutsal bir malın kurban edilmesi, kurban edenin kutsalla ilişkili kurbanlığını sağlamaktadır. Şenlikteki bu savurganlık ve harcamana eyleminde de ortak nokta her ikisinde de gerçeğin, günlük hayatın unutulmasıdır. Büyük Türk düşünürü Ziya Gökalp, *Türk Medeniyeti Tarihi* adlı eserinde eski Türklerde de "potlaç"ın bulunduğunu söyler. Aşırı savurganlık verilen şenlerde aşırı yiyecek sunma, bakır kapların, giyeceklerin, yataklık postekilerin konuklara alınıp götürülmesi isteklendirilir. Bu meydan okumaya, çağrılılar da benzeri ya da aşırı bir biçimde karşılık verirler; bunu yapmadıklarında da saygınlıklarını yitirirler. Eski Türklerdeki toy ve şölenlerde potlaç çok belirgindir. Dede Korkut masallarında da görülür. Özellikle Salur Kazan verdiği şölene konuklara evini yağmalattırır.

Nitekim konumuz olan şenliklerde de bu savurganlık işlevi çok belirgindir. Her şeyden önce şenliklerde büyük harcamalar yapılmaktadır. Bunların giderlerini gösteren belgelerden bu anlaşılabilir. Bunun yanı sıra, söz gelimi esnaf alaylarında, esnaf sultana değerli armağanlar sunar, Sultan da onlara bol bol para verir. Yabancı konuklar da sultana çok değerli armağanlar getirirler. Evlenme

düğünlerinde sağdıçlar, sünnet düğünlerinde ise kirveler büyük giderleri yüklenirlerdi. Bugün bile Anadolu'da en yoksul bir köylü bile, bir evlenme düğünü ya da sünnet düğününün parlak olması için varını yoğunu ortaya döker.

Ancak şenlikler için yapılan büyük savurganlıklar, giderek eleştirisi konusuna başlamış. Tarihiçi Naimâ 1648 yılında Sultan İbrahim'in çölgünlüklerini belirtirken düğünlerin nahılları için, ufacık çocuk sultanların evlenmesi için bunca harcamanın gereksizliğine değinmektedir [Naima, IV, 270].

Savurganlığı önlemek, tutumluluk önlemleri için I. Abdülhamid'den II. Mahmud'a kadar şenlikler ya hiç yapılmamış ya da sönük geçmiştir. Cevdet Paşa Tarihi'nde, I. Abdülhamid'in oğlu Şehzade Ahmed'in 1779 yılında doğumuyla ilgili olarak bu duraklama açıklanmaktadır [And³, 2].

Ancak sonraki dönemlerde de şenlikler için büyük harcamalar yapılmıştır. Örneğin Abdülmecid 1854'te kızını evlendiren elli milyon frank harcamıştı [Jonquière, I, 468].

B) Yenilenme. Dinamik işlev. Şenliklerde dini ve sosyal yasakların ve baskının kaldırılması ve savurganlık gibi niteliklerden, şenliklerin günlük hayatın dışına çıkarak bir özgür alan oluşturduğu sonucuna varabiliriz. Bu özgür alanda bireylerin ve toplumun bir yenilenme, yeniden canlanış gibi önemli bir işlevini buluyoruz.

Osmanlılar kimi şenlikleri de yenilgilerden ve felaketlerden sonra, bunun kamuoyundaki çöküntüsünü unutturmak için düzenliyorlardı. Örneğin Fatih Sultan Mehmed'in 1450'de sonuçsuz kalan Akçahisar kuşatmasının başarısızlığını örtmek için Edirne'de Sitti Hatun'la evlenişi, parlak bir düğünle kutlanmıştı [İnalak, 108]. Gene Fatih Sultan Mehmed, Belgrad yenilgisini unutturmak için Edirne'ye döndüğünde oğlu Bayezid ile Mustafayı sünnet ettiriyor, büyük şenlik yapıyor [Hammer, III, 38]. Kanuni Sultan Süleyman'ın Viyana başarısızlığından sonra dört oğlunun sünneti için 27 Haziran 1530'da düzenlenen görkemli şenlik, ordunun güvenliğini yükseltmek,

KIRK GÜN KIRK GECE

yenilgiyi içerde ve dışarda unutturmak içindi [Hammer, V. 138].

2 Ocak 1642'de Sultan İbrahim'in oğlu IV. Mehmed doğdu, 15 Haziran'da ise Süleyman adı verilen bir oğlu daha doğdu – ki o da IV. Mehmed'ten sonra tahta çıkmıştı. Ancak doğumun perşembe gibi uğurlu bir günde olmasına karşın, deprem, ondan önce meydana gelen ve baruthaneyi havaya uçuran yangın iyiyeye yorulmadı. Nitekim Şehzâde'nin babası İbrahim de tahta çıktığında deprem ve yangınlar olmuş, kuyruklu yıldız görülmüş ve kül yağmıştı. İşte bunların kötü izlenimlerini unutturmak amacıyla Şehzâde Mehmed'in doğumu için üç gün üç gece gösterişli şenlik düzenlenmişti [Hammer, X. 14-15].

C) Birleştirici, bütünleyici işlev. Fransız toplumbilimcisi Durkheim, ritüel ve şenlikteki işlevleri dört kesimde toplamaktadır [And⁹, 1-7].

1. Ritüel, bireyi, toplumda yaşamak için toplumun gerektirdiği düzen bağının sıkılığına, acı çekmeye hazırlar, bu yolda onu eğitir.
2. Ritüel bireyleri bir araya getirir, bireyler arasındaki sosyal bağları güçlendirir, ortaklığı pekiştirir.
3. Ritüelin toplumda canlandırıcı bir işlevi vardır. Toplumun ilişkilerini köklü kalıtlarında bilinçleştirir, geleneklerin sürmesine, inançların tazelenmesine, değer yargılarının, törelerin kırışmasına yardım ederek toplumu canlı bir biçimde ayakta tutar.
4. Mutluluk verici işlev. Toplumun bir üyesi olmanın mutluluğu duygusunu verir. Özellikle bunalımlı dönemlerinde kişilerin coşku ve duygularını bir arada dile getirmelerine olanak sağlar. Nitekim daha önce belirttiğimiz gibi Osmanlılar, şenlikleri, yenilgileri, felaketleri unutturmak için de kullanıyorlardı. Bireyleri iç gerilimden, tasalarından arındırır. Günlük hayatın dağınıklığı, çeşitliliği, iş bölümünün yarattığı ayrılıklar karşısında şenlik toplumu eş zamanda bir araya getirir. Hemen herkes katılır, ortak bir amaç için emeklerini, varlıklarını bir araya getirirler. Bireyler ve top-

lum kesimleri arasındaki sürtüşmeleri hasımlıkları kaldırır. Eski Yunanda bir kente bağlı köyler arasında bir birlik ve beraberlik sağlamaktaydı şenlikler. Gene Eski Yunanda Olimpiyat Oyunları düşmanlıkları askıya almaktaydı. Günlük hayattaki rol ve görevlerin yerini bireylerin yeni görevleri ve rolleri almaktadır. Toplum kesimleri arasındaki katmanlar kalkmakta, toplumda bir denge sağlanmaktadır. Örneğin Ortaçağ'da Deliler Şenliğinde rahipler sınıfının en alt düzeyinde olan din adamları hem aşama sırasını alt üst etmekte, hem de kural tanımamanın, düzen bağının kaldırılışını göstermektedirler. Bu arada dinle, hükümdarla, en kutsal bilinenle alay edilmektedir. Ancak bu kargaşa, olumsuz görünüme karşın toplumda dengeyi sağlamakta, bir yenilenmeye yol açmaktadır.

Bundan önce de belirttiğimiz gibi belli bir sosyal düzenden bezginliğe uğrayan bireylerin her an patlayabilmeleri olasılığı karşısında bir güvenlik supabı işlevini görmektedir. Şenlikten sonra bireyler yatışmıştır, yeniden günlük yaşamlarını yenilenmiş olarak sürdürecektlerdir. Bu işlev özellikle, günümüzde kutlanan karnavaldadır. Burada ayrıca siyasal bir araç da görülmektedir. Birçok şenlik bir hac gibidir, çeşitli coğrafi bölgelerde oturanların bir araya gelmesine de yol açabilir. Bunlar arasındaki sürtüşmeleri de yatıştırılmaktadır. Eski Yunan ve İtalyan şenliklerinde de bu çok iyi görüldüğü gibi, büyük bir imparatorluk olan Osmanlı İmparatorluğu'nda da böyleydi. Aynı gerekçe ile İmparatorluğun çeşitli yerlerinde de şenlikler yapılıyordu.

Şenlikler, eski köken-şenlikleri gibi bir bolluk törenini andırır; amacı, bir toplumun hükümdarının kişiliğinde hayatını sürdürmesi, uzatmasına yöneliktir. Doğum, evlenme, sünnet, ilk ders gibi geçiş törenlerine bağlıdır. Ölümü de buraya koyabiliriz. Hükümdarın ölümünü hemen yeni hükümdarın tahta geçişinin izlemesi, öncekinin yasını sürdürmeden onun yerini doldurmanın gelişiminin sevincinin şenlikle yaşanması bakımından, bu da gene bu



16. yüzyılda Çemberlitaş, Atık Ali Çami ile Eki Han arasındaki Tıvık Pazarında bir bayram günü [VNB Cod. 8626] ▶

çalışmadaki şenlik kapsamına girmektedir. Şenlikler eski temel örnekte de görüldüğü gibi insanogluunu toplumun baskısından kurtarır, ona özgürlüğünü sağlar, dini ve sosyal yasaklar çığnenir. Bu bir süre düzenin, toplumun tanıdığı bir iznin kurallarını askıya alınmasıdır. 1400 yıllarından başlayarak Avrupadaki şenliklerde yer alan sanat gösterimleriyle daha çok soyluların eğlenmesi, düşmanın ve dostun gözlerini kamaştırarak etkilemek amacı güdüliyordu. 16. ve 17. yüzyıllarda ekonomik düzeyin yükselmesi, Saray'ın kurumlaşması ve uygarlık merkezlerinin gelişmesi, Saray'a bağlı şenliklerin çoğalmasına yol açtı. Prensler bu şenliklerin siyasal ve estetik yanına büyük önem veriyorlardı: Bir hükümdarın ya da elçinin ağırlanması, evlenmeler, karnaval, askeri zaferler ve dini bayramlar gibi. 1640 ve 1680 yılları arasında Medici'lerin, Savoie'ların, Versailles'laki şenlikleri mitologia konuları üzerine kuruluyordu. Baleler de bu yolla yapılıyordu. Barok şenlik bir yanda tiyatroya öteki yanda prenslerin şenliği (ath baleler ve fişek gösterimleriyle) aldatıcı, yanılsamalı gösterişe ve boş bir oyalanmaya dönüştü. Eski örnekten alabildiğine uzaklaştı. Eski şenlikten değişik olarak yaşamı durduracak yerde bunu tiyatrolaştırdı; hayata karşıtı.

Vesileler önemli olunca çeşitli şenliklerin öğeleri bir araya geldiği gibi, toplumun çeşitli kesimlerinin bir araya gelmesine, kaynaşmasına, bir birlik oluşturmaya da yol açmaktadır. Örneğin Avrupadaki şenliklerde bir hükümdarın bir kente girişi, toplumun her kesiminin katıldığı bir etkinliğe vesile oluşturmaktadır. Ancak saray içine kapamak şenlikler yalnız ayrıcalıklı sınıf içindir. Fakat ister Osmanlı'da olsun ister Avrupadaki şenliklerde olsun, ekserinde hükümdar vardır.

Törensel şenlikler (taç giyme, hükümdarın kente girişi) hükümdar ile uyrukları arasındaki ilişkiyi belirlerdi; soyluların açık havada şenlikleri, şöleni, balolu, tiyatroya gösterimli saray şenlikleri, kentsel belediye şenlikleri, esnaf loncalarının şenlikleri çoğu kez birbirinin içine geçişmekteydi. Hükümdarın başkente girişi tüm kent halkının katıldığı bir birlik, beraberlik gösterimi idi. Bunların halka açık olanlarında da gene halk katılımı değil fakat izleyici-

dir. Bunun dışındakiler daha çok seçkinlere ve ayrıcalıklı kişilere özgü şenliklerdir.

Şenliklerde kentin sokaklarından geçen geçit alayı ölesine önemliydi ki gerektiğinde kimi binalar kamulaştırılarak ya tüm den ya da bir kesimi yıktırılıyordu. Örneğin sünnet ve evlilik şenliklerinin vazgeçilmez simgesi olan dev nahıllar geçirilirken dar sokaklarda pek çok yapının ön yüzünün, çıkıntılarının yıktırılmış olduğuna ilerde değineceğiz. Bunun gibi örneğin Romada Papa II. Paul, Charles Quint'i (V. Charles) kabul ettiğinde geçit alayı için kimi yerlerde tüm bir mahalle yıktırılmıştı. Büyük Fransız Devrimi'nden sonra şenlik kavramı yeni bir anlam ve işlev kazandı. Robespierre şöyle diyordu: "Doğada en büyük nesne insandır ve gösterimlerin en görkemlisi de büyük halk topluluğunun bir araya gelmesidir."

Fakat tiyatroya ile şenlik arasındaki kökten ayrımı, gösterimin ve "katharsis" in yeni bir tanımını J. J. Rousseau yapar. Rousseau tiyatroya karşı çıkıyordu; bu, büyük kentlerin yozlaşmış sanatıydı. Onun yerine halk şenliklerini, halkı topluca bir araya getirdiği için yeğliyordu. *Considerations sur le gouvernement de Pologne* adlı kitabında yarının kendinde tiyatroyun yasaklanması, onun yerine genel çizgileriyle ulusal niteliği pekiştirecek, yeni eğilimleri güçlendirecek ve tüm tutkulara yeni bir güç verecek halk şenliklerinin isteklendirilmesini savunuyordu. Şenlik, ona göre insanlar arasındaki engelleri kaldıracak, kardeşlik bilincini verecek tek sosyal eylemdi. Toplumda mutsuzluğa yol açan çıkar çatışmalarını kaldıracak, toplumun özü olan birliği beraberliği, bir araya gelmeyi sağlayacaktır. Tiyatro bunu sağlayamaz, insandaki bu toplum bilincini yüceltemez. Tiyatro sahnesi tersine insana yalnızlığını hatırlatmaktadır. Aristonun tiyatroyadaki katharsis işlevini yanlış bulmaktadır. İnsanoğlunun, gerçek kişiliğini ve topluluğun mutluluğunu oluşturan doğal masumluğuyla oyalanmasına, eğlenmesine ihtiyaç yoktur.

Katharsis'in yeni bir tanımı yapılmalıdır. Bu da şenlikle bir araya gelme kitir. Halkın verdiği bu gösterimin konusu kent halkının kendisidir. Burada tüm gösterimin iletisi kardeşlik ve beraberliktir. Belli bir uzam dilimi içinde halk, kendilerini birbirlerine yaklaştıran bağlarını bilin-

cine varırar, bireyler yalnızlıktan kurtulur, topluluk ruhu genel sevinç içinde gelişir. Bu ilk olarak Fransız Devrimi sırasında Bastille'in alınışında görülmüştür. Halk, devlet ya da hükümet karşısında ilk kez vatandaşlık bilinciyle bir araya gelmiştir. Bu, tüm vatandaşların şenliği için de bir örnek oluşturmuş, giderek kurumlaşmıştır. Bu anlayıştaki şenlikte halk seyrirci olmaktan öte gösterimin kendisidir. Fransız Devrimi'nin önderleri Mirabeau, Danton, Robespierre hepsi yeni anlayıştaki bu şenliği savunmuşlardır. Ancak endüstrileşme sürecinde sosyal sınıf ayrımı bunun gücünü azaltmıştır; birbirinden ayrı ve birbirine karşı öbekler oluşunca artık ulusun tüm olarak bir araya gelmesinden söz edilebilir miydi? Rousseau'nun düşü artık gerçekleşemedi.

Ancak 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl kendi şenliklerini getirdi. Habsburglar'ın dini ve askeri nitelikteki şenlikleri, ABD'de başkanlık seçimi öncesindeki şenlikler gibi; kentsoylunun egemenliği, gösterim sanatlarının tümünde olduğu gibi şenliklerde de kendini göstermiştir: Futbol maçları, olimpiyatlar, uluslararası sergiler ve fuarlar, sanat şenlikleri ve benzeri şenlikler. Özellikle uluslararası fuarlar, ülkelerin endüstri, ticaret ve teknolojik gelişimini sergileyecek alıcı bulmak, malını pazarlamak, turist çekmek, ticareti geliştirmek gibi işlevleri yükündü. Eski esnaf loncalarının şenliklerde becerilerini sergileme ve bu arada birbirleriyle yarışma hâlinde bulunmaları eski bir işlevi yeni yöntem ve boyutlarda gerçekleştirebilmektedir. Bu arada ulusal günlerdeki şenliklerin siyasal amaçları yanında, ilk şenliklerin toplumun üyeleri arasındaki bağları pekiştirmeye yönelik olduğunu unutmamalı.

Krallıkla yönetilen ülkelerde hükümdarın doğum gününün ulusal şenlikle kutlanması, ilk bakışta kralın kişiliğine bağlı bir olgu gibi görünürse de, günümüzde gene de ulusal bir görünüm ve işlev kazanmıştır. Bunların bir yanda geçmişin büyüklüğünü, bir yandan da halkın siyasal eğitimi, ulusal kurumlara ve devlete saygı gibi çifte bir işlevi vardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Almanya ve İtalyadaki faşist gösterimlerde de bu işlevler göz önünde tutuluyordu. Üstelik bunlarda sanki toplu uyutma gibi bir şartlandırma yöntemi uygulanıyordu. Bunlarda amaç tek

bir kişi gibi aynı zamanda bağırarak, birlikte hareket gibi çok sıkı bir düzen bağı içinde gösterimin odak noktasını tek bir kişiye, Önder'e toplandırmaya yönelikti. Böylece bu etkinliklerde topluluğun değil, fakat tek kişinin, önderin, başbuğun yararı amaçlanıyordu. Sosyalist ülkelerde, örneğin Moskova'da, Çiride, Yugoslavya'daki 1 Mayıs gösterimlerinde de, bir yanda önderler topluluğu egemen bir yerde dururken, önünden asker, esnaf ve çeşitli kuruluşlar bayrakları, pankartları, sloganlarıyla geçmektedir; bu görkemli gösterimler belli ilkeleri aşlamak için kullanılan bir yöntemdir. Ancak tüm bunlar Rousseau'nun düşlediği şenlikten oldukça uzaktır. Bununla birlikte, yabancı ülkelerin işgalinden kurtulup bağımsızlığa kavuşulmasını kutlamak için yapılan şenlikler, özellikle bir zamanların sömürgeleri için endüstrileşme sürecinden önceki şenliklere yakınlık gösterirler; Yunus'ta Burgiba'nın dönüşünü, Gine'de ve Hindistan'da bağımsızlığa kavuşulmasının yıldönümünü kutlamak gibi...

Şenliklerin şu görünüm ve nitelikleri vardır:

1. Sosyal görünüm. Şenliklerin hepsinde insanların yakınlaşması, dayanışması gibisinden bir sosyal görünüm ağır basar. Bunlar sosyal ilişkiler bakımından olabilir. Osmanlı şenliklerinde toplumun her kesiminden insanlar bir araya geliyordu; öyle ki, toplum dışı olan suçluların bile bunlara katıldıklarını biliyoruz. Uğraşlar bakımından ilişkileri perçinliyordu.

2. Dini görünüm. En eski şenliklerin hemen tümü dinitiydi. Konumuz olan Osmanlı şenlikleri ise ilk bakışta dini değildir. Ancak kimi şenlikler belli bir dini bayrama rastlıyordu: Kurban Bayramı, Şeker Bayramı ya da Mevlid Kandili gibi. Bu bakımdan özellikle yabancılarla ve İslâm dininden olmayanlara İmparatorluğun gücüyle ilgili propaganda yapılırken, aynı zamanda İslâm'ın üstünlüğü de vurgulanıyordu. Nitekim şenliklerin pek çoğunda, özellikle de bu bir sünnet şenliği ise, Müslüman olmayan yüzlerce kişinin Müslümanlığı kabul ettiğini ve sünnet olduğunu öğreniyoruz. Örneğin 1582 yılında İstanbul'daki büyük şenlik için bir belgedeki şu kayıt il-

giçtir: "Şâr şerefine Müslüman olan neferler 7000" [TSM D. 10022]. İlerde vesileleri incelerken görüleceği gibi, bir vesile de tahta geçen padişahın kılıç kuşanması ve bunun için yapılan kılıç alayının düzenlenmesinde, başka ulusların hükümdarlarının tahta geçişlerinde bunun kutsanması için yapılan dini törenler gibi dinsel bir yan vardı. Padişah tahta oturduktan sonra –genellikle iki ile yedinci günler arasında– Ebu Eyyüb El Ensârî'nin türbesine gidilir, Şeyhülislâm ya da nakibü'l-üşraf, Yeniçeri Ağası ve Silâhdâr Ağâ'nın yardımlarıyla Şeyhülislâm ya da nakibü'l-üşraf kılıç kuşatır. Eyyüb Sultan'da Hazret-i İläk'd'in türbesine gidilir, Şeyhülislâm önce dua eder, sonra padişah namaz kılp duasını yapar ve kılıç kuşandır.

Osmanlı şenliklerinin vesilelerinin çoğunluğu geçiş ve erişirme törenine dayandığı için kılıç bağlamamın bir benzeri de şed bağlamadır; gerek esnafta peştamal kuşatılması gerek tarikat şeyhlerinin, tarikat ilişkilerinin belleğine kuşak bağlaması da bu türden bir erişirme törenidir. Şurasını da belirtmek gerekir ki, her esnaf dalının pirinin Peygamber ya da bir evliyaca görevlendirildiğine, onun da erişirme töreninde bu kutsal yetkiyle lonca ilişkilerinin derecelerini yükselttiğine inanılırdı. Fütüvvetnâmelerde tüm sanat ve zanaatların ilk önce kiminle başladığı her biri için ayrı ayrı belirtilirdi. Ancak hemen belirtelim, gerek tarikatlarda gerek esnaf loncalarındaki bu erişirme tören ve şenlikleri daha özel bir nitelik gösterir, her kurum bunu kendi içinde yalnız ilişkileriyle yapardı.

Ayrıca şenliklerin içinde çeşitli öge ve simgelerin de dini bir niteliği vardı. Hemen şurasını belirtmek gerekir, şenliklerin dini görünümü yanında din dışı ögeler daha ağır basıyordu. İlerde incelediğimiz tüm ögeler –dans, çalgı ve şarkı müziği, fişek gösterimleri, maskeli oyunlar, yiyecek içme ve benzeri olgular– din dışı nitelikteydi; büyük bir çoksunluk, taşkınlık, çeşitli yasakların şenlik boyunca askıya alınması gibi.

3. Siyasal görünüm. Gerek içeriye gerek dış dünyaya karşı şenliklerin, devletin ve onun tek sembolü padişahın üstünlüğünü kanıtlayan siyasal bir yanı vardı. İçerisi için tüm kesimlerin karşısındaki sonucu bunlar arasındaki uyuş-

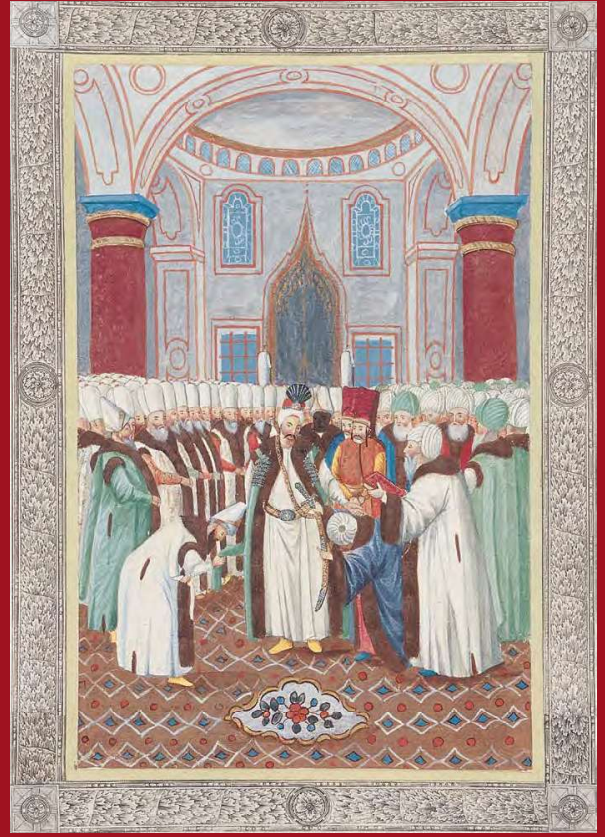
mazlıklar, karşıt görüşler şenlik havası içinde eritiliyordu. Gene bu hava içinde tutukluların salıverilmesi, suçluların bağışlanması da gene şenliklerin siyasal görünümüyle ilgilidir.

Örneğin 1840 yılında Abdülmecid'in kızı Naima Sultan doğduğunda bir hafta şenlik yapılmış, bu arada hüküm giymiş tutuklular salıverilmişti [Lutfi VII, 108-109]. Bunun gibi savasa yol açacak bir ortamın bulunduğu yabancı devletlerle, dostluk bağları kurulmak istenen devletler için de şenlikler uygun ortam sağlıyordu. Ayrıca Avrupa'daki Haçlılık ruhuna karşı Osmanlı İmparatorluğu da karşıt tavır şenliklerle vurguluyordu.

4. Estetik görünüm. Şenliklerde görkemlilik ve sahne düzeni, giyim kuşam, aydınlatma, dekor, renk, hareket, ses, karşıtlık, denge, olağandışlıklar gibi estetik gereksinimi karşılayan tüm ögeler bir araya geliyordu. Bu çalışmamın konusunun ağırlığı daha çok şenliklerdeki sanatlar olduğundan, burada bunlara değinmeden daha çok Avrupa şenliklerine kısa bir göz atmakla yetiniyoruz.

Leonardo da Vinci gibi, Rubens gibi büyük sanatçılar şenliklerin dekorlarını yapıyorlardı. Söz gelimi Nordlingen Savaşından sonra 1635'te Anvers'deki şenliğin dekorlarını Rubens yapmıştı. Ressamlar ve heykeltıraşlar eserleriyle hem dekorları süslüyorlar hem de bu olayı ölümsüzleştirmek için katkıda bulunuyorlardı. Bunlar tahta, bez, alçı, fayans gibi maddelerin yanı sıra zafer tükürükleri gibi kalıcı mimari eserlerdi. Bu yapıların üstünde heykeller ve taş kabartmalar da yer alıyordu. Konu çoğunlukla hümanist bir yaklaşımla mitolojiyle birlikte Tevrat ve İnci'de de yer veriliyordu. Bu arada gene dini amaçlarla ve Haçlılık ruhuyla, Müslümanlara ve özellikle Türklere karşı düşmanlık duygularını pekiştiren, İmparator'un başını çektiği Pax Christiana fikrini, Ariosto, Tasso, Dante gibi şairlerin eserlerinden esinlenerek hem şiirle hem de resim, heykeltıraş sanatlarıyla işliyorlardı.

İlerde, Dramatik Savaş Gösterimleri bölümünde örnekleri verileceği gibi bunun tersi de Osmanlı şenliklerinde görülüyordu; Osmanlılık ve Müslümanlığın Hıristiyan dünyası üzerindeki üstünlüğü gibi. Ancak Hıristiyan



Sultan I. Abdülhamid'in Eyyüb Sultan'daki kılıç kuşanma törenini gösteren çarş resmi [VÖK] ▶

dünyası İslâm'a karşı bu propagandayı sanat yoluyla ve sanal bir biçimde yaparken, Osmanlılar tarih gerçeğine dayanıyorlardı. Avrupâda bu konulara yer verilmesinde Haçlılık ruhu ile Türk tehlikesinin yanı sıra estetik bir boyut da vardı. Bu da uzak, egzotik ülkelerdeki öğelerin kullanılmasydı. Avrupa şenliklerinde Türkleri konu eden sayısız örnek bulunmaktadır.

Burada bir iki örnek verelim. 1523'te Bern'deki karnavalda Rodos adasının düşüşünden sahneler gösterildikten sonra "bir Türk'ün alayları, sakaları" sunulmuştur. Prens Philip 22 Mayıs 1541'de Milano kentine girdiği zaman V. Charles'ın at üstündeki heykelinin altında üç dev gösterilmiştir: Barbar, Türk ve Hintli [Fétes, II, 442]. Gene aynı Prens için Trente'ye girdiğinde büyük bir dünya ve çevresinde rüzgârları gösteren on iki baş vardı, bunun üzerinde bir kartal, daha yukarıda ise güneş bulunuyordu. Prens'in gelişinde bu başlar hava üflüyor, güneş dönüyordu. Gece fişek gösterimlerinin yanı sıra Türklerin savunduğu bir kalenin kuşatılışını canlandırıldı [Fétes, II, 445]. Lille kentine giriş için de Goulette'nin kuşatılması ve alınışı gösterildi. Magribiler'in savunduğu bir kale vardır, savaş tanrısı Mars'ın getirdiği İmparator buraya girer, Barbaros kaçır ve zincire vurulmuş bir tutsak özgürlüğüne kavuşturulur. Tunus'u Şeytanlar ve Türkler beklemektedir ve İtaç gerçek sahibine verir [Fétes, II, 452]. 1520'de Charles Quint Anvers'e girdiğinde gösterilen sahnede Afrika ve Asya, İmparator'un önünde diz çökmüştür, iki komutandan biri mızrağın ucunda bir Türk'ün ve Peygamber'in kesilmiş başlarını taşımaktadır [Fétes, II, 456]. Anvers'e 1549'daki girişte ise Türkiye üzerine önemli resimler yapmış olan Pierre Coeck bu girişin kitabını resimlemiştir. Buradaki dekorlara İspanyol tacirleri de yardım etmiştir. Onların hazırlığına katıldığı zafer taktında Türklerin Avusturya'dan püskürtülüşüyle Tunus'un Türklerden alınışı da canlandırılmıştır [Fétes, II, 458]. Cenevizlilerin yaptığı zafer taktında ise zaferi canlandıran bir tasvir, elleri kanlı Türk cesetlerini çiğnemektedir [Fétes, II, 459]. Başlangıçta Fransız Kralı I. François ile Türkler arasında dostluk bağları gereği şenliklerde Türkler daha bir saygıyla gösteriliyordu. 1559'daki bir şenlikte Türkler böyle ele alınmıştı. IV. Henri de Türkleri

ciddiye almıştı, alaylı yaklaşım daha sonraları gelmişti. Türk düşmanlığına yönelik başka olaylar da vardı. 1599'da Marcoeur Düku'nün bir yeğeni Macaristan'da Türklerle savaşırken yaralanmış, dönüşünde Nürnberg'te ölmüştü. İşte bu olay Nancy'de çok gösterişli bir cenaze töreniyle köriklenmiş [Fétes, I, 177]. Nitekim 1606'da Henri de Lorraine ile Marguerite Gonzague-Mantoue'nun düğünü için yapılan şenlikte Türkler gösterilmişti. Bundan bir yıl önce 1605'te Paris'te düzenlenen bir şenlikte Louvre önünde büyük bir geçit alayında bir deve eşliğinde Türkler de geçmişti. Bu fikri Macaristan'da Türklerle dövüşmekten dönen Nevers Düku vermişti. Bu gösterim ayrıca *Trakya Şövalyeleri* adıyla romanlaştırılarak aynı yıl yayımlanmıştı [Fétes, I, 192].

5. Oyuna değgin görünüm. Oyun nasıl günlük hayatın dışına çıkmaksa, onu askıya alıp, zamanı dondurmak bakımından şenliği de büyük bir oyun gibi düşünebiliriz. Her şeyden önce spor gösterimlerine ve karşılaşmalarına büyük yer veriliyordu: Güreş, cirit, at yarışları gibi yerli sporların yanı sıra halka oyunu, turnalar gibi bir bakıma yabancı sporlar da geniş ölçüde yer alıyordu. Bunların yanı sıra atlı karınca, salıncak, dönme dolap gibisinden büyük oyuncaklar diyebileceğimiz bugün lunaparklarda görülen düzenler de getiriliyordu. Bunlar hem seyrediliyor hem de bunlara binenler doğrudan doğruya kendilerini oyun içinde buluyorlardı. Hemen hatırlamak gerekir tüm oyunlar gibi bu oyuncakların kökeninde de dini işlevler yatmaktadır: Örneğin salıncak gibi.

Şenliklerin işlevlerine gelince bunların önemlilerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Ruhsal işlev. Şenliklerin belki en önemli işlevi ruh bilimsel olandır. Bunların başında "gevşeme" gelir. Bireyler günlük hayatın kendilerine dayatılan sıkıcılığını, tek düzelikli şenliklerin askıya alınan ortamı içerisinde unutup soluk alabilirler. Gevşeme özellikle yoksulluk bakımından sıkılan bireylere yararlı olur. İlginç olan, yeryüzünde ekonomik bakımdan yoksul olan ülkelerde şenliklerin daha bol olduğu görülmüştür. Ayrıca düşünce özgürlüğünün bulunmadığı, siyasal, dini ve ahlaki sınırlamaların, yasak-

ların çok olduğu toplumlarda şenlikler büyük ölçüde bir güvenlik supabı işlevini görmektedir. Günlük hayatı durdurarak bundan ruhsal bir gevşeme sağlanır. Günlük işin yerini başka bir yorgunluk alır. Belki şenliklere katılmak daha büyük bir yorgunluğu gerektirir, ancak enerjinin tüketimi değişik bir amaçla olduğundan bu bir boşalma ve gevşeme yaratır. Toplulukla dans etmek, yiyecek, renk, gürlüğü, seyirde zenginlik, zamandaş olan çeşitli gösterimlerin algılanmasında yapılan seçimler, toplu sevinç, kişiyi günlük hayatın boğucu havasından arındırır. Osmanlı toplumu da bireyi özel hayatında kısıtlayıcı bir toplum olduğundan özellikle birçok yasaklara şenlik süresince göz yumulmasının bireyler üzerinde yenilenmek, güç kazanmak gibi çok sağlıklı bir işlevi olur. Şenliğin bitiminde kişiye yeniden başlayacak olan sıkıntısına katlanabilecek gücü ve dayanıklılığı kazandırır.

Ruhsal bakımdan yalnız gevşeme için değil fakat kişiye davranış örnekleri vererek içinde yaşadığı toplumla kaynaşmasını sağlaması için yapılan şartlandırmalar da önemlidir. Her şeyden önce bireyi içinde yaşadığı toplumun kurumlarını, hükümdardan başlayarak çeşitli devlet görevlilerinin, çeşitli kurumların, çeşitli etnik ve dini öbekleri, bunların arasındaki aşama sıralarını somut olarak tanıtır, öğretir. Bu kurumlardan birbiriyle eşit olanları varsa bile, bunların kendi içlerindeki aşama sıraları, bir de esnaf alaylarında olduğu gibi her esnaf kolunu birbiriyle karşılaştırıp, değer yargıları oluşturulmasına imkân sağlamaktadır. Fakat en önemlisi yüksek devlet görevlisi, din adamı, yoksulu, zengini, başka dinlerden olanı, esnafı, askeriyeye toplumun tek bir ulus gibi, tek bir kalp gibi çarpmasıydı.

2. Dini işlev. Yukarıda dini görünümünde de açıklandığı gibi din eğitimi ve dini davranışları öğretmek bakımından şenliklerin bir işlevi vardı. Fakat en önemlisi genelde İslâm dinine bağlı bir toplumun üyelerini, bu dinin tüm dinlerden üstün olduğu konusunda bilinçlendirmesiydi.

3. Siyasal işlev. Ulusal duyguları kıskırtmak. Avrupâdaki şenliklerin siyasal ve kamusal başlıca işlevi bir toplumun sürekliliğinin, onu yöneten gücün ve yapısının güvencesi

olan kurumların kutlanmasıdır. Hükümdarın kişiliğinden gene kökenine uzanan bir bolluk töreninin işlevlerini de bir ölçüde koruyabilmiştir. Nitekim gerçek Avrupâda gerek Osmanlı şenliklerinde şenlik vesilelerinin çoğunluğu geçiş ritüellerine bağlıdır. Hükümdarın çocuğunun doğumu, hükümdar ailesinden birinin evlenmesi, İslâm ülkelerinde hükümdarın oğlunun ya da kendisinin sünet olması, ayrıca taç giyme (bizde cülûs ve kalç kuşanma) de bir geçiş törenidir. Bunun gibi Avrupa şenliklerinde olmayan fakat Osmanlı şenliklerinin bir vesilesi olan ve erişirme töreni olarak derse başlama da (bed'i besleme) bir geçiş törenidir. Ayrıca esnaf loncalarının şenliklerle yaptıkları erişirme törenleri de gene bir geçiş ritüelidir. Baba sanatı kuyumculuk olan Evliyâ Çelebi, Kâğıthane ve kuyumcu esnafının törenlerini anlatır [Evliyâ, I, 483-84]. Aslında bir geçiş töreni olarak ölümlle ilgili olunca çok gösterişli olmakla birlikte ve burada ele aldığımız şenlik kapsamı içine girmemekle birlikte, her ölen hükümdarın yerine onun ardılı tahta çıkacağına göre bu da bir bütün olarak iki yüzlü olan bir şenlik sayılabilir.

4. Ekonomik işlev. Büyük şenlikler her bakımdan ülke ekonomisine bir canlılık getirmektedir. Büyük savurganlıklar görülür, ancak bunlar nereye yöneliktir? Söz gelimi düğünlerin vazgeçilmez simgesi nahıllar için büyük harcamalar yapılmaktadır. Ancak çok karmaşık yapıya olan bu nahılları ve süslerini yapan çeşitli esnaf olduğu gibi bunların ham maddelerini satanlar, taşıyanlar, hepsi bu ilk bakışta işe yaramaz sanılan nesnelere para kazanmakta, iş alanlarına canlılık gelmektedir. Ayrıca tıpkı çağdaş büyük fuarlar gibi esnaf ve tüm üretim kesimleri mallarını sergileyerek bir yandan bunun tanıtımını yapar, bir yandan da teknolojik yeniliklerini sergilerler. Ayrıca şenliklerde yabancı konuklar, elçiler de gözlemci olarak bulduklarından bu tanıtım onlara da yapılmış olur. Bundan başka armağan değiş tokuşunun da ekonomik yanını unutmamalıyız. Yabancı konukların padişaha sundukları armağanlar, padişahın onlara verdiği armağan ve para, ayrıca yoksullara yapılan para yardımları hep bu ekonomik işlevle ilgili örneklerdir.